

Joukkoviestimet ja glasnost

Uusi aika, uudet haasteet

Yhteiskunnallisten muutosten aikana ilmenee yhteiskunnan tutkimuksen teoreettisten lähtökohtien riippuvuus yhteiskunnan itsensä todellisesta tilasta erittäin selvästi. Perestroika on horjuttanut Neuvostoliiton byrokratisoitunutta hallintoyhteisyyttä, ja neuvostoyhteiskunnan elämässä nousevat esiin uudet aktiiviset voimat. Samalla ovat osoittautuneet teoreettisesti sopimattomiksi tai yhteiskunnalle vähän hyödyllisiksi ne sosiologiset oppisuunnat, jotka lähtivät administratiivisesta tilauksesta ja yrittivät puolustaa olemassa olevia yhteiskunnallisia suhteita. Joukkoviestintän tutkimusta on tähän asti hallinnut pragmaattinen suuntaus: yleisön tutkiminen tiedotusvälineiden tehokkuuden nostamiseksi. Sen sijaan on nyt tulossa kriittinen keskustelu joukkotiedotuksen yhteiskunnallisesta luonteesta byrokratisessa tai demokraattisessa systeemissä. Käytännön kysymys "Miten vaikuttaa tehokkaammin yleisöön?" vaihtuu periaatteellisiin kysymyksiin: Kuka kääntyy yleisön puoleen ja miksi? Kenellä on mahdollisuus ja oikeus käyttää joukkotiedotusvälineitä? Miten joukkotiedotus

ilmaisee yhteiskunnallisia suhteita ja minkä verran se itse kykenee niitä muuttamaan?

Viimeksi mainittujen kysymysten yhteydessä tuntuu epätydyttävältä käsitellä joukkotiedotusta välineiden järjestelmänä. Joukkotiedotuksen käsittäminen välineeksi edellyttää (implisiittisesti tai eksplisiittisesti) tiedossa olevaa subjektia, jonka tarkoituksessa tätä välinettä käytetään. Perinteisessä viestintäteoriassa subjektin kysymys ratkaistaan lähettäjä-yleisö -suhteena, joka on analoginen tuottaja-kuluttaja -suhteelle tavaratuotannossa. On yhdentekevää, onko tutkijan arvoasenne näiden välineiden toimintaan nähden puolustava vai kriittinen. Jos joukkoviestintä katsotaan välineeksi lähittäjän kädessä, jää sekä teoriassa että käytännössä horjumattomaksi lähtökohdaksi hallitsevien sosiaalisten voimien ylivalta yhteiskunnan jäsenten suuren enemmistön tietoisuuden suhteen. Sellainen lähestymistapa on ollut yhteinen niinkin erilaisille joukkoviestintän käsittämistavoille kuin strukturaalis-funktionalistinen ja marxilainen viestintäteoria. Joukkoviestintän yhteiskunnallisen luonteen ongelma jää eettiselle ja ideologiselle tasolle: millainen on lähittäjän vastuu, hänen toimintansa arvo-

suuntaus, hänen tarkoitustensa vastaavuus toisen tai toisen luokan etuihin, yhteen tai toiseen yhteiskunnalliseen ihanteeseen nähden. Lähetäjän toimintaa arvioidaan pääasiassa hänen levittämiensä ideoiden sisällön perusteella, esimerkiksi tarjottavan todellisuuden kuvan objektiivisuuden, lausuntojen pätevyuden, arvokriteerien "edistyk-sellisyyden" mukaan.

Kommunikaatiosuhteen toinen puoli - yleisö - esiintyy sellaisen lähestymistavan pohjalta kasvatuksen tai valistuksen passiivisena kohteena tai - tunnustettaessa hänen aktiivinen roolinsa - omien kuluttajaintressiensä toteuttajana ("uses and gratifications") tai myös tekstien tulkitsijana ("dekoodaajana"). Joka tapauksessa yhteiskunnallisten hegemoniasuhteiden heijastukseksi viestinnän alueella jää puhujan ja kuulijan tai tuottajan ja kuluttajan kaksijakoisuus.¹ Kapitalistisessa yhteiskunnassa on näiden hegemoniasuhteiden sisältöä Marxista alkaen tutkittu riittävästi.² Sosialistisessa yhteiskunnassa on vasta nyt alettu analysoida niitä yhteiskunnallisia suhteita, jotka ovat pohjana byrokraattiselle sentralismille (myös joukkotiedotuksen toiminnassa).

Piilevän yhteiskunnan avautuminen

Neuvostoyhteiskunnan nykyinen muuttuminen on nostanut olennaiseksi kysymyksen: Kuka meidän yhteiskunnassamme, jossa sekä tuotantovälineiden että tiedotusvälineiden omistus on valtiollista, on niiden todellinen hallitsija? Osuustoiminnallisten ja individuaalisten toimintamuotojen oikeuksien palauttaminen taloudessa johtaa väistämättä taloudellisten subjektien monipuolistumiseen. Siitä seuraa, että käy tarpeelliseksi tarkastella

eri subjektien suhteita myös politiikan ja ideologian alueella. Ilmenee, että antagonististen luokkasuhteiden puuttuminen neuvostoyhteiskunnassa, mikä pitkään tulkittiin sosiaalisiksi yhdenmukaisuudeksi, on ainoastaan yhteiskunnallisten suhteiden päällyspinta, jonka varjossa ovat kehittyneet uudet sosiaaliset yhteydet ja liittoutumat erilaisine tarkoituksineen ja intresseineen: ammatilliset, alueelliset, etniset, kulttuuriset ja muut sellaiset yhteisöt. Niiden välisiä taloudellisia, poliittisia ja ideologisia suhteita ei ole tutkittu sisällöllisesti. Käytännössä on epäselvää myös niiden oikeudellinen ja taloudellinen asema. Niiden organisoitumismuodotkin ovat kehittymättömiä sosialistisen yhteiskunnan oloissa.

Valtion politiikkana julistetut demokratisoiminen ja glasnost ovat ikään kuin äkkiä tuoneet julkisuuteen nämä tähän asti kätkeyt sosiaaliset voimat kaikkine ristiriitoineen sekä antaneet monenlaisille liittoutumille mahdollisuuden määrittellä itsensä ja kiinteytyä sosiaalisesti. Monopolisen byrokraattisen valvontajärjestelmän tilalle on syntymässä erilaisten julkaisujen ja ohjelmien moniäänisyys. Lehtien palstoilla ja televisiossa käydään periaatteellisia keskusteluja, joiden sisältönä on erilaisten sosiaalisten voimien etujen esiintyminen ja niiden mielipiteiden väliset yhteenotot talouden, kulttuurin ja politiikan ohjelmakysymyksissä. Tiedotusjärjestelmän demokratisointiprosessi on jo ennättänyt jopa todellisten taloudellisten ja poliittisten muutosten edelle. Joukkotiedotusvälineiden rooli yhteiskunnassa muuttuu myös nopeammin kuin joukkotiedotuksen tutkijoiden teoreettiset käsitykset.

Tarvitaan uutta viestintäkäsitystä

Millainen sitten on teoreettinen vaihtoehto tähän asti neuvostososiologien joukossa vallinneille funktionalistisille käsityksille joukkotiedotusvälineistä yhteiskunnan keskitehtyn hallintojärjestelmän osana? Glasnostia vastaa todellisuudessa parhaiten "julkisuuden" käsite teoriassa.³ Perestroikan haaste joukkotiedotuksen teorialle ilmenee tarpeena luoda sosialistinen julkisuuden teoria. Sellaisen teoreettisen käsityksen puuttuminen alkaa tuntua glasnostin erilaisissa tulkinnoissa arkikielessä.

Tavallisinta on glasnostin käsitäminen kansan tähän astista avoimempaan informointina monenlaisista poliittisista tapahtumista ja yhteiskunnallisen elämän epäkohdista (sellaisista kuin narkomania, prostituutio, korruptio jne.). Glasnost samastuu "avomielisyyteen" ja "kriittisyyteen" joukkotiedotuksessa, ja se luonnehtii näin ollen etupäässä journalistien muuttuneita työolosuhteita, suurempaa toimintavapautta. Sellaisen käsityksen johdosta on loogista, että lehtimiehiä syytetään nyt entistä useammin sensaatiomaisuudesta ja nälvimisestä. Sillä tavalla jotkut konservatiiviset voimat halusivat rajoittaa glasnostin "liiallista" kehitystä, koska siinä nähdään vaara yhteiskunnan instituutioiden moraalille ja ideologiselle auktoriteetille. Sellaisia varoituksia eivät esitä niinkään huippujohtajiston kuin keskitason ja jopa alimman tason ihmiset, jotka näkevät yhteiskunnan epäkohtien kritiikissä sen normatiivisten perustusten järkyttämistä. On ilmeistä, että glasnostin sellainen tulkinta ei eroa traditionaalista tiedotusprosessien kaavasta: oikeus tiedottaa enemmän tai vähemmän kuuluu entisellä tavalla

lähettäjän, toisin sanoen byrokraattisen hierarkian huipputason kompetenssiin. Glasnostin samastaminen tiedottamiseen on ominaista myös teknokraattiselle ajattelutavalle, koska sekä teknokraattinen että byrokraattinen yhteiskuntäkäsitys perustuvat tiedotushierarkian säilyttämiseen, siis lähettäjän etuoikeuksien suojelemiseen.

Sisällöltään demokraattisempi on glasnostin käsitteen ymmärtäminen yhteiskunnan kaikille jäsenille annettavana mahdollisuutena osallistua yhteiskunnan asioiden käsitteilyyn (ja paikallisella tasolla, esimerkiksi yritysten johtajia valittaessa, myös asioista päättämiseen). Juuri sellainen glasnostin merkitys dominoi puolueen ohjelmallisissa asiakirjoissa ja NKP:n pääsihteerin puheissa.

Sellaisessa käsityksessä avoimempaan tiedotukseen liittyy valtakoneistojen demokratisointi, itsehallinnollisten hallintomuotojen kehittäminen. Joukkotiedotusvälineiden rooli on siis antaa kaikkien yhteiskuntakerrosten edustajille mahdollisuus käsitellä julkisesti yhteiskunnallista merkitystä omaavia ongelmia ja sillä tavalla osallistua epäsuorasti myös valtiollisten päätösten tekoon. Sellaisen käsityksen mukaan glasnost on lähellä klassista julkisuuden käsitettä sellaisena kuin sitä on kehittänyt saksalainen filosofinen traditio Kantista Habermasiin, Marx mukaan lukien.⁴

Glasnost ja yhteiskunnan uusi organisoituminen

Glasnostin kehitys neuvostotodellisuudessa on jo tuonut esille joukkotiedotusvälineiden toiminnassa sellaisia uusia ilmiöitä, jotka kertovat julkisuuden rakenteesta tapahtuvista olennaisista muutoksista. Glasnost on näet osoittautunut sellaiseksi sosiaalisiksi prosessiksi, joka tiedo-

tusvälineiden yleisöjen piirissä johtaa uusien sosiaalisten subjektien syntymiseen eli joka aktualisoi piileviä sosiaalisia liittoutumia. Näiden uusien liittoutumien tai yhteisöjen sosiaaliset perustukset ovat hyvin erilaisia, niillä ei ole selviä luokkatunnuksia tai organisatorisia puitteita. Nämä liittoutumat eivät ole harrastuskerhoja eivätkä poliittisia puolueita. Niitä yhdistävät yhteiset sosiaaliset päämäärät ja samanlaiset käsitykset poliittisista, taloudellisista ja kulttuurisista ongelmista, mutta ne eivät tavoittele valtaa eivätkä pyri tavallisesti institutionalistumaan. Osa niistä omaksuu informaalisen liikkeen muodon (esimerkiksi perestroikan ystävien kerhot, kulttuuriperinnön suojelun liikkeet yms.), osa pysyy koossa vain tiettyjen julkaisujen ympärille kokoontuneena "lukevana yleisönä", aate-vereina. Miten pysyviksi tällaiset yhteenliittymät osoittautuvat, millaiseksi muodostuu niiden poliittinen rooli, sitä on vielä liian aikaista ennustaa. Mutta jo nyt on selvää, että se merkitsee subjektiivisen sosiaalisen alkion vahvistumista yhteiskunnan elämässä, kollektiivisen tahdon uusia ilmenemismuotoja, joita ei ole ideologisten välineiden avulla muovattu "ylhäältä". Nämä uudet sosiaaliset subjektit syntyvät henkilökohtaisten ja yhteiskunnallisten etujen "alhaalta" kasvavasta yhtenäisyydestä. Siitä seuraa, että sellaiset informaaliset liittoutumat hajottavat sisältäpäin jäykkää byrokraattista koneistoa ja joutuvat usein ristiriitaan institutionaalisten toimintamuotojen kanssa.

Ristiriidat heijastuvat erityisesti nuorisojulkaisuissa, joissa niin kutsuttujen "informaalisten nuorisoryhmien" ja komsomol-elimien suhteet ovat tulleet pysyvän käsittelyn kohteiksi. Mutta jos sellaiset ilmiöt tulisivat esille ainoastaan nuoriso-

kulttuurissa, siinä ei olisi syytä nähdä mitään periaatteellisesti uutta. Glasnostin kehittyminen on sosialistisessa yhteiskunnassa aktivoinut kaikkia yhteiskuntaryhmiä kehittämään omaa asemaansa yhteiskuntaelämän kaikilla aloilla. Sen olennainen piirre on erityisten, professionaalisten etujen yhdistäminen yleissosiaalisten etujen kanssa julkisessa keskustelussa. Ryhmien välinen integraatio kasvaa koko yhteiskuntaa koskevissa kysymyksissä (muutokset talouspolitiikassa, historian "mustien aukkojen" likvidointi, koulusysteemin uudistaminen, ympäristön suojelu). Samalla kärjistyy ristiriita korporatiivisten, hallinnollisten intressien ja yleisyhteiskunnallisten (muun muassa kansallisten) intressien välillä. Hallinnollisten ja yhteiskunnallisten etujen ristiriita ilmenee esimerkiksi ympäristön suojelun kysymyksissä, jotka ovat julkisen keskustelun keskipisteessä sekä yleisliittolaisissa pää-äänenkannattajissa että useissa neuvostotasavalloissa. Asialle on luonteenomaista, että yleisten intressien kehittymistä edistävät samanaikaisesti sekä joukkotiedotuskanavat että monenlaiset kollektiiviset keskustelut (esimerkiksi kirjailija-, elokuva-, taiteilija-, teatteriyh. liittojen kongressit). Myös taloudellisten näkökantojen problematisoinnissa, hallinnonalojen mieltä vastaan suuntautuvassa toiminnassa johtoasemassa ovat usein humanitaariset voimat (kirjailijat, journalistit, tiedemiehet). Joukkotiedotusvälineissä aloitetut keskustelut ovat sysäyksenä monenlaisille yleisön toiminnoille (julkiset kokoukset, valtavat kirjemäärät hallintoelimille jne.). Ne puolestaan vahvistuvat sanomalehtien ottaessa ne kirjoittelunsa aiheeksi ja vetävät mukaan lyhyessä ajassa kaikki kerrokset, muuttuen oleelliseksi tekijäksi valtiollisten päätösten

hyväksymisprosessissa. Sellaisten julkisten kampanjoiden olennaisena piirteenä on spontaanisuus, oma-aloitteisuus (tässä ne poikkeavat propaganda- ja mainoskampanjoista, jotka ovat luonteeltaan "ylhäältä" tuotettua julkisuutta).

Joukkotiedotusvälineiden rooli on siinä muuttunut olennaisesti. Ne ovat avautuneet niille yhteiskunnallisille voimille, jotka sijaitsevat institutionaalisen hallintojärjestelmän ulkopuolella, toisin sanoen ovat perinteisesti kuuluneet "yleisön" eivätkä "lähettäjiä" puolelle. Sen yhteydessä myös julkisen mielipiteen paikka yhteiskunnan säätelykoneistossa on muuttumassa: se ei esiinny enää vain hallintoyksiköille annettavan "palautteen" merkityksessä, vaan se on saanut sosiaalisia yhteyksiä muovaavan ja viestinnän aloittajan roolin.⁵ Toisaalta se ei ole kuitenkaan organisoitu, institutionalisoitunut oppositio kuten porvarillisessa parlamentarisessa systeemissä, vaan spontaani liike, jonka johtajat ja keskuksat muodostuvat *ad hoc*. Ainoina **pysyvinä** institutionaalisinä keskipisteinä näille julkisille liikkeille ovat joukkotiedotusvälineet. Se aiheuttaa olennaisen muutoksen lehdistön sisäisessä rakenteessa: eri tiedotusvälineille kehittyi melko selvästi erottuva ohjelmallinen suunta. Se ei kuitenkaan ole sidottu yhteenkään konkreettiseen julkaisevaan organisaatioon, vaan nojautuu julkaisun ympärille kokoontuneen kirjoittajapiirin ja yleisön aktiivisen ydinjoukon väliseen henkiseen (aatteelliseen) yhteyteen. Näin ollen voi puhua joukkotiedotusvälineiden jonkinlaisesta keskittymisestä, joukkotietoisuuden uudelleen rakentumisesta sekä uuden kollektiivisuuden ilmenemismuodoista yhteiskunnallisessa tietoisuudessa glasnostin seurauksena.

Uusi talousjulkisuus

Habermasin liberaalis-porvarilliseen käsitykseen verrattuna on sosialistisen julkisuuden rakenne periaatteellisesti toisenlainen yhdessä olennaisessa asiassa: taloussuhteiden, tuotantokäytösten julkaisemisessa. Glasnostin olosuhteissa on merkittävää, että juuri yhteiskunnan kehityksen taloudelliset aspektit ovat keskustelujen keskipisteinä ja julkisen kritiikin kohteena on koko tuotantoyhteiskunta tuotantolaitoksen ja työläisen suhteesta alkaen ja ministeriöön päättyen.

Vaikka marxistinen yhteiskuntaoppi on aina korostanut talouden ja politiikan yhteyttä, oli neuvostoyhteiskunnan käytäntö useita vuosia sellainen, ettei minkäänlaista tuotantodemokratiaa voinut ilmetä puhumattakaan talouspolitiikan ohjelmakäytösten julkisesta käsittelemisestä ja päättämisestä. Vallitsi tuotannon määräysvalta yhteiskunnassa ja byrokratian määräysvalta tuotannossa, ja tämä jätti keskustelun ja päätösten yksinoikeuden huippujohdon kapealle piirille. Yleisölle, kansalle oli jätetty vain päätösten hyväksyminen ja toteuttaminen. Hallinnon ylivaltainen yhteiskunnallisten intressien suhteen toi mukanaan kriisi-ilmiöitä taloudessa, ekologiassa ja sosiaalisfäärisä. Tiedotusvälineissä valettiin näistä kriisi-ilmiöistä; sen sijaan puhuttiin "objektiivisista" vaikeuksista ja ihmisten tietoisuuden kehittämisestä.

Ei ole sattuma, että juuri ennen perestroikaa, vuonna 1984 Eestissä tekemässämme tutkimuksessa ympäristön suojelun ja joukkotiedotuksen suhteista⁶ ilmeni, että kansan ympäristötietoisuudessa on kaksi vastakkaisista tendenssiä. Yksi oli konservatiivinen puoli, joka näki mah-

dollisuuden ympäristön suojelun tehostamiseksi ennen kaikkea tiukemmissa säännöissä ja yksityisten ihmisten käyttäytymisen normatiivisessa säätelyssä. Korostettiin muun muassa tietoisuuden kasvattamista ja moraalisen vastuun suurentamista sekä todellisuudessa laillisesti olemassa olevaa ylhäältä alas toimivaa päätäntämekanismia. Toinen oli radikaali yhteiskuntakriittinen suunta, joka asetti ympäristön suojelun suoraan riippuvaksi talouden reformista, keskitetyn byrokraattisen hallinnon lopettamisesta ja julkisuuden aktiivisesta puuttumisesta asiaan. Sosialistisessa talousjärjestelmässä kaikki taloudelliset muutokset ovat suorassa yhteydessä poliittisten suhteiden, valtiollisen hallintoyhteistyön muutoksiin. Siksi pitäisi myös taistelun ympäristöä saastuttavia tuotantolaitoksia vastaan yltää välttämättä yksittäisen tuotantolaitoksen tasolta hallinnolliselle tasolle ja päätyä yleisiin suunnitteluongelmiin, joita voidaan ratkaista ainoastaan muuttamalla koko valtiollista sääntelykoneistoa. Julkinen ja rehellinen keskustelu ympäristökysymyksistä, joka tuli mahdolliseksi vasta glasnostin olosuhteissa, toi kärjistetyksi esille jo kauan kypsyneet ristiriidat sekä yhdisti nopeasti ne sosiaaliset voimat, jotka olivat tiedostaneet taloudellisten ja poliittisten muutosten tarpeellisuuden ekologisten ongelmien perusteelliseksi ratkaisemiseksi. Sekä taistelussa Pohjois-Venäjän jokien virtaus suunnan muuttamisen projektia vastaan että fosforiittiongelmiin Eestissä käydyssä keskustelussa muodostui - vastapainona hallinnollis-valtiolliselle päätäntämekanismille - kulttuurisen, poliittisen ja taloudellisen julkisuuden liitto.

Julkisuus kollektiivisena tajuntana

Nykyisin Neuvostoliiton joukkotiedotusvälineissä käytävät keskustelut, eri näkökantojen ja intressien yhteennotot sekä historian kysymyksissä että nykypäivän ongelmissa ovat tuoneet esiin vielä yhden glasnostin tärkeän tehtävän. Se nimittäin toimii yhteiskunnan kollektiivisen itsetajunnan kehittäjänä. Ilmenee, etteivät akateemiset yhteiskuntatieteet, esimerkiksi sosiologia pysty nykyisin antamaan niin monipuolista ja objektiivista kuvaa yhteiskunnallisista prosesseista kuin joukkotiedotuskanavat, nimenomaan erilaisten subjektiivisten perspektiivien julkistamisen ansiosta. Se on ajatuksia herättävä kokemus niille, jotka ovat huolestuneet joukkotiedotuksen objektiivisuuden ja subjektiivisuuden kysymyksistä. Tuntuu siltä, että ainakin yhteiskunnallisten muutosten aikana joukkotiedotuksen objektiivisuuden ehtona on nimenomaan subjektiivisuuden kasvaminen.⁷ Sen ymmärrämme mahdollisimman monien yhteiskunnallisten intressien edustamiseksi, mutta ei erillisinä eikä vastakkaisina, vaan kollektiivisen keskustelun toisiinsa yhdistäminä. Tällaisen keskustelun tarkoituksena on yhteiskunnallisten ongelmien kaikinpuolinen analyysi, niiden keskinäisen sidonnaisuuden tiedostaminen sekä yhteisten etujen muotoileminen. Etujen eriytyminen kautta yhteiskunnalliseen integraatioon - siinä näemme sosialistisen julkisuuden dialektiikan.

Näin ollen glasnostin eli julkisuuden kehitys on tuonut esiin seuraavat joukkotiedotuksen yhteiskunnalliset tehtävät: (1) sosiaalisten yhteyksien ja liittoutumien muodostumisen stimulointi, (2) yksityisten intressien yhteiskunnallistuminen,

(3) hallinnollisten instituutioiden toiminnan julkinen valvonta, (4) demokraattisten osallistumismahdollisuuksien luominen taloudessa ja politiikassa, ja (5) yhteiskunnallisten prosessien tiedostaminen ja yhteiskunnan itsetajunnan kehittäminen.

Miten eri joukkotiedotuskanavat toimivat näiden tehtävien toteuttajina todellisten yhteiskunnallisten muutosten kontekstissa, on empiirinen kysymys, jonka selvittäminen on meillä vielä edessä.

Kirjoitus perustuu kirjoittajan marraskuussa 1987 Tampereen yliopistossa pitämään esitelmään.

Viitteet

¹Neuvostososiologiassa on joukkotiedotuksen tuottajien ja kuluttajien yhteiskunnallisia suhteita samoin kuin eri ihmisryhmien mahdollisuuksia saada lähettäjän rooli joukkotiedotusvälineissä eritelty perestroikaa edeltävältä ajalta B. Grušinin johtamassa kuuluisassa "Taganrogin projektissa", ks. Massovaja informacija v sovetskom promyshlennom gorode, Moskva, Politizdat, 1980.

²Lähtökohtana niiden suhteiden analyysisä on K. Marxin "Saksalaisessa ideologiassa" esitetty yhteys tuotantovälineiden omistamisen ja henkisen hallitsemisen välillä: "Luokalla, joka käyttää materiaallisen tuotannon välineitä, on niin muodoin samalla käytössään henkisen tuotannon välineet, niin että keskimäärin niiden ajatukset, joilla ei ole henkisen tuotannon välineitä, ovat siten samalla alistettuja hallitsevalle luokalle." (MEW 3, Berlin, Dietz, s. 46.)

³Ks. J. Habermas: Julkisuus, Tiedotustutkimus, 8(3), 1985, s. 17-22; J. Habermas: Strukturwandel der Öffentlichkeit, Luchterhand, 1982.

⁴K. Marxille ominainen julkisuuden käsitys ilmenee selvästi hänen pohdinnoissaan joukkotiedotuksesta: "Lehdistö on se

alue, jossa hallitsijoilla ja alamaisilla on samanlainen mahdollisuus kritikoida toistensa vaatimuksia ja periaatteita, ei alistussuhteiden piirissä, vaan tasavertaisina valtionkansalaisina - ei yksityishenkilöinä, vaan älyllisinä voimina, järkviien näkökantojen edustajina." (K. Marx: Rechtfertigung des Korrespondenten von der Mosel, MEW 1, Berlin, Dietz, 1978, s. 189-190.)

⁵Olemme tässä solidaarisia K. Pietilän näkökantojen kanssa, ks. K. Pietilä: Kaksi ideaa yleisen mielipiteen luonteesta, Tiedotustutkimus, 10 (2), 1987, s. 14-23.

⁶Ks. M. Lauristin & B. Firsov (toim.): Massovaja kommunikacija i ohrana sredy. Tallinn 1987.

⁷Joukkotiedotuksen kehitystä yleisen mielipiteen moniäänisyydestä yhteiskunnan objektiivisen kuvan luomiseen kuvaa ilmeikkäästi K. Marx: "Sanomalehden korrespondentti, esittäen täysin todenmukaisesti kuulemaansa kansan ääntä, ei ole ollenkaan velvollinen olemaan joka hetki valmiina siihen, että antaisi tyhjentävän ja motivoitun yleiskatsauksen kaikista tämän ilmiön näkökulmista, kaikista vaikuttimista ja lähteistä. ... Näin ollen kokonainen totuus muodostuu lehdistön elävässä liikkeessä. Aluksi tämä kokonaisuus saavuttaa meidät vain erilaisten, samanaikaisesti kehittyvien näkökantojen kautta, jotka nostavat esille - joskus tietoisesti, joskus sattumalta - vain ilmiön jonkin yhden piirteen ... Näin askel askeleelta lehdistö selvittää, työnjaon kautta, koko totuuden - ei sillä tavalla, että joku yksin tekisi koko työn, vaan siten, että jokainen niistä monista ihmisistä tekee jonkin pienen osan." (K. Marx: Rechtfertigung des Korrespondenten von der Mosel, s. 173.)